

Fuglevennen

Din naturkontakt   Høst 2006

Tema:
Andekasser

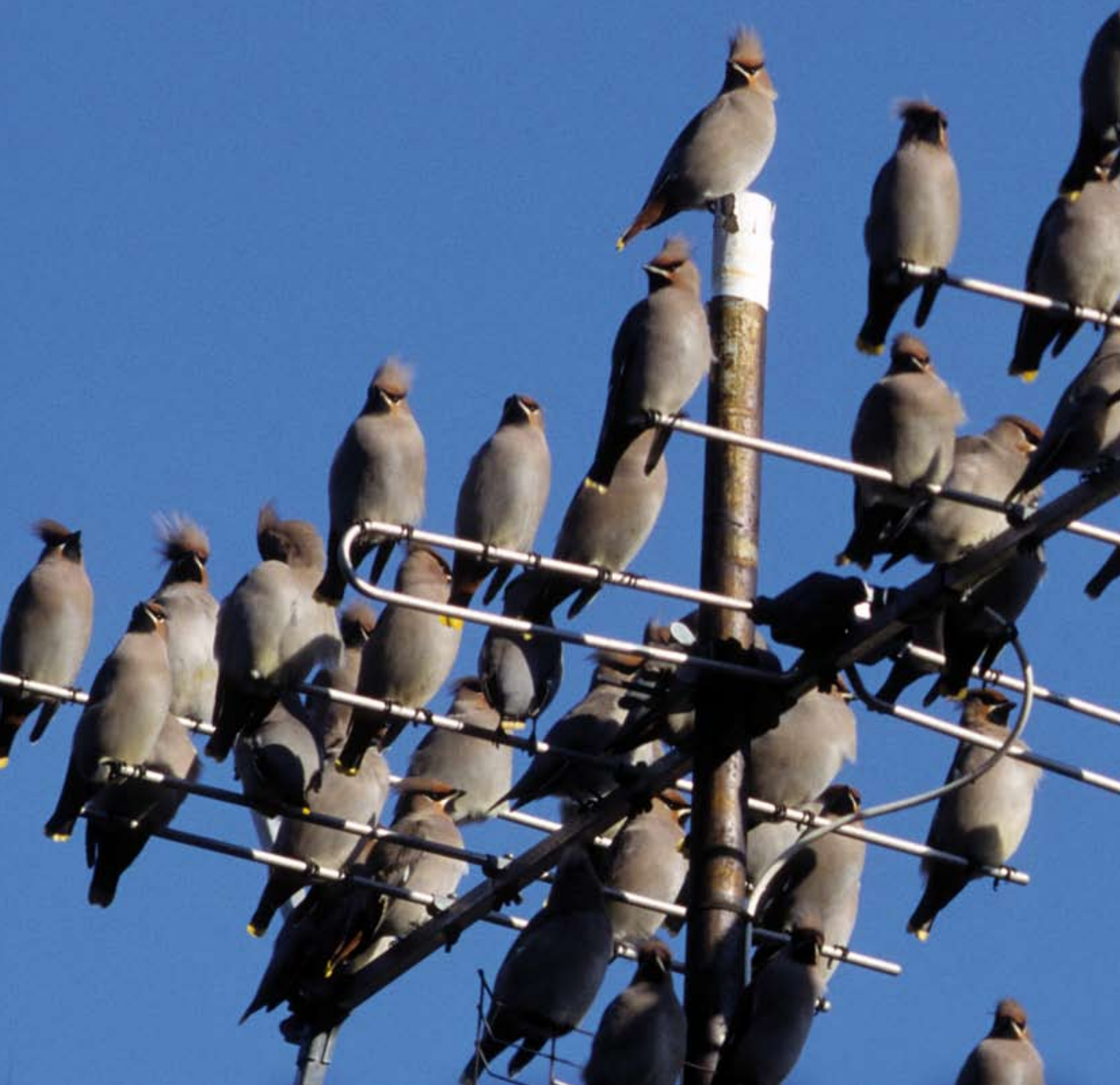

Mens mange av sommerens spurvefugler forlater landet og flyr sydover nå om høsten, er det én fugl som faktisk kommer på denne årstiden. Det er sidensvansen. Med klokkeklare trillelyder kommer store flokker med sidensvans og lander på de høyeste utkikkspunktene i nabolaget. Ofte er det nettopp på TV-antenner at sidensvansene setter seg til, så den litt humoristiske betegnelsen ”antennefuglen” er ikke tatt helt ut av løse lufta. Fra disse utkikkspostene flyr fuglene omkring på leting etter bær og frukt i hager og parker. Når noen av dem har oppdaget noe spiselig, slipper de seg ned og propper i seg så raskt de kan. Etternølerne på antennen kaster seg etter, og snart kan et helt rognebærtre være ribbet.

Sidensvansen hekker i nordlige barskoger om sommeren. Pasvik er ett av stedene hvor den hekker, men den er også funnet rugende i Trøndelag og i Hedmarksskogene. Om sommeren flyr den omkring og snapper insekter, omtrent lik en stor fluesnapper! Om høsten slår den over til en diett av frukt og bær, og det er derfor den kan overvintre i Sør-Norge.

Sidensvansen er et kjærkomment tilskudd til vinterens fuglefauna, og mange setter stor pris på besøk av den fargeglade og lite sky fuglen. Snart er den her igjen!

"Antennefuglen" - nå er den her igjen!

Sidensvansen kan framstå som en riktig "slukhals" når den har funnet en bærbusk. Det er om å gjøre å spise flest mulig bær på kortest mulig tid. Hvis ikke kan andre sidensvanser eller troster ta dem. Hurtig spising betyr også kortere tid med uoppmerksomhet overfor sultne spurvehauker på jakt.

Felles naturarv

De fleste trekkfuglene har nå forlatt Norge, og mange har alt kommet fram til sine vinteroppholdssteder. En mild høst har nok ført til at noen har ventet med å trekke sydover. Fuglevennredaksjonen har fått meldinger om at både linerler og munk fortsatt holder til hos oss, selv om dagene er både mørke og regnfulle. Vi har hatt en varm og fin sommer, og vi har kunnet glede oss over at mange fugler har hatt et godt produksjonsår. Men tidlig på sommeren fikk vi meldinger som bekymret oss. Flere fuglestasjoner meldte om nedgang i antall trekkfugler fra Afrika. Årsaken til dette vet vi lite om, men vi håper at det ikke er starten på en negativ utvikling.

Av de omkring 250 fugleartene som er funnet hekkende i Norge, trekker litt over en fjerdedel til Afrika om høsten. Her tilbringer de størstedelen av året før de på ny flyr til oss for å hekke. Vi kan med rette betrakte disse fuglene som afrikanske arter som hekker hos oss. Vi har derfor et ansvar overfor folk i Afrika i å bevare deres fugler, akkurat som vi ønsker at de skal bevare de samme fuglene av hensyn til oss. Vi har derfor et felles ansvar for at disse fugleartene overlever.

Som det går fram av en artikkel i dette nummeret av Fuglevennen har Norsk Ornitologisk forening og den Zambiske ornitologiske foreningen inngått et samarbeid der utvikling av vennskapsskoler er en del av avtalen. Internasjonal forståelse og registrering av fugler er en del av dette prosjektet, men viktigst er at barna i de to landene får fine naturopplevelser, blir glade i naturen der de bor og gjennom dette utvikler naturvernholdninger. Der er de som i årene framover skal forvalte vår felles natur.

Hovedoppslag i dette nummeret handler om de hullrugende endene. Å sette opp kasser for disse fuglene er et fint naturprosjekt og samtidig spennende. Det er mange hullrugere som er interessert i gode hekkeplasser, og det kan by på mange overraskelser å følge med på utviklingen i kassene.

I mørke og kalde vinterdager kan vi hygge oss med å snekre andekasser og studere fuglene på foringsplassen. Flere dager før isen forsvinner fra tjern og innsjøer streifer kvinand og laksand omkring på jakt etter hekkeplasser - og da må kassene være på plass!

Lykke til!

Trond Vidar og Roar.

Skogsavanne i Zambia - viktig leveområde for "norske" fugler.

Foto: Roar Solheim.

Innhold

	side
"Antennefuglen"	2-3
Leder	4
Fuglevennen i Zambia	5
Spørsmål og svar	6-7
Velg godt fuglefôr	8-9
Tid for andekasser	10-11
Når endene ikke vil møtes ...	12-13
Fuglevenner: stokkand i hagen	14-15
Møt toppmeisen	16-17
Fuglekasser i Grønn Barneby	18-19
Mine fuglesider	20-21

Fuglevennen kommer ut med to nummer i året, ett om våren og ett om høsten. Abonnement koster kr 90 pr. år.
www.fuglevennen.no

Har du spørsmål om abonnement, eller stoff til *Fuglevennen*, send dette til:

Norsk Ornitologisk Forening
Sandgata 30B, 7012 Trondheim
tlf.: 73 52 60 40
fax: 73 52 40 90
e-post: fuglevennen@birdlife.no

Redaksjonen i *Fuglevennen*:
* Roar Solheim (ansvarlig redaktør)
Agder naturmuseum og botaniske hage
* Trond Vidar Vedum
Høgskolen i Hedmark, avd.
lærerutdanning
* Magne Myklebust
Norsk Ornitologisk Forening
* Morten Ree
Norsk Ornitologisk Forening

Bildescanning, layout og uttegning:
Roar Solheim

Foto omslagssider:
Forside: Toppmeis i gammel barskog.
Bakside: Kvinand hann i isråk.
Begge fotografier: Roar Solheim.

Fuglevennen 2006 årg.3 nr 2.
ISSN 1504-0623

Vil du ha en afrikansk vennskapsskole?

Foto: Christian Steel.

Bli med Fuglevennen og ta vare på fuglene i Zambia

Fuglene kjenner ingen grenser, og mange norske fugler overvintre i andre land – noen ganske langt syd i Afrika. Så kanskje er ikke fuglene bare ”norske” likevel...?

Derfor, og fordi Norge er et rikt land, har NOF startet et samarbeid med sin søsterforening *Zambian Ornithological Society (ZOS)*. Zambia har et rikt fugleliv, men befolkningen er fattig og henter ofte mer ved og andre ressurser fra skoger og våtmarker enn naturen tåler. ZOS har plukket ut de aller viktigste fugleområdene

(Important Bird Area - IBA-er). I disse områdene oppretter nå ZOS lokale støttegrupper slik at landsbybefolkningen selv kan ta bedre vare på lokalmiljøet.

Et viktig ledd i arbeidet er å engasjere lærere og skoleelever. Derfor inngår ZOS avtale med to ”IBA-skoler” i hvert område. Disse skolene oppretter naturklubber for at barna skal lære mer om naturen. Sammen med elevene lager de prosjekter for at nærområdene skal bli bedre for både planter, mennesker, fugler og andre dyr.

NOF vil nå finne **norske vennskapsskoler** til de zambiske IBA-skolene. Meningen er at norske og zambiske barn skal utveksle brev, tegninger og andre ting for å hjelpe hverandre med å ta vare på fugler og natur, fortelle om de aktivitetene de har og lære mer om hverandres land.

Vil du vite mer om dette, gå inn på www.fuglevennen.no. Din skole kan bli med på et spennende samarbeid som ”Fuglevennsskole”!

Christian Steel
Prosjektleder NOF

Hvit fugl, men hvilken art?

Foto: Øystein Opstad.

I juni dukket denne kritthvite fuglen opp på Kjærstranda ved Larvik. Øystein Opstad fikk fotografert den. Ut i fra oppførselen til fuglen forsto han at det måtte være en albino linerle. Fuglen holdt seg i området helt til september, til tross for at de andre linerlene ikke så ut til å akseptere sin hvite artsfelle.

De jaget nemlig stadig den hvite linerla vekk.

Fra tid til annen dukker det opp slike hvite individer i fugleverdenen. Hvis de er helt hvite, lik denne linerla, med røde øyne, er de rene albinoer. Men vel så ofte hender det at fugler er bare delvis hvite. Slik delvis albinisme er trolig mer vanlig enn rene albinoer. Som regel lar det seg gjøre å se hvilken art det dreier seg om, men det er ikke alltid like enkelt. Da er det fuglens oppførsel, lyd og eventuelt hvilke andre fugler den søker seg til som kan avsløre hvilken art det dreier seg om.

Unngå at fuglene flyr mot vinduet

Utenfor huset til min mor blir småfuglene foret hele vinterhalvåret, og det er stor aktivitet. Men huset har store vinduer, og det flyr minst én fugl i vinduet daglig, noen ganger med døden til følge. Kan dette unngås på noe vis? Jeg har sett at glassvegger langs veien ofte har en påklistret profil av en hauk eller lignende rovfugl. Er det effektivt? Vil det kanskje skremme fuglene vekk fra foringsstedet også?

Mari, Oslo

Glassruter er et stort problem for fugler, og det er ufattelig at veivesenet kan finne på å sette opp glassruter på toppen av støyskjermer! Fenomenet er av nyere dato, men denne praksisen har grepet om seg i stort omfang langs veiene. De er rene dødsfeller for fuglene.

Også vindusflater på hus skaper store problemer på sine steder. Det er tydelig at enkelte vinduer er mer problematiske enn andre. Det kan

Foto: Roar Solheim.

være der fuglene ser tvers gjennom huset fra ett vindu til et annet. Men vel så mye kan det være at et vindu gjenspeiler skog og vegetasjon slik at fuglene faktisk oppfatter at de flyr mot beskyttende vegetasjon. Ofte skjer kollisjonene idet fuglene blir skremt, f. eks. nettopp når en spurvehauk gjør et utfall mot forplassen. Da prøver fuglene å rømme korteste veien mot skjul.

Uglekasseråd

Vi har lyst til å sette opp en uglekasse ved hytta vår i Uvdal (860 moh). Det er mye myrer i området. Hva slags ugle er det mest sannsynlig å få i kasse her, og hvordan bør kassa settes opp?

Carina

På denne kanten av landet er det mest sannsynlig å få perleugle som kassehekker, men i sjeldne tilfeller også haukugle. Lag en kasse som passer for begge arter. Hulldiameter 10 cm i en ca 50 cm høy kasse med sidevegger ca 25 cm. Husk minst 10 cm grov flis i bunnen av kassa. Heng kassa 4-6 meter over bakken i et litt frittstående tre, gjerne 20-30 m unna en skogkant eller myrskogkjøl. Ikke heng kassa nærmere hytta enn 200 m. Perleugla kan hekke helt inn på hytteveggen, men haukugla er mer sky. Når den har unger kan den forsvare reiret mot nærgående mennesker. Da flyr den rett mot deg, skriker iltert, og bruker klørne! Bruk derfor snøbriller og tykk lue hvis du skal nærme deg en kasse med haukugle i. Perleugla derimot er stort sett helt ufarlig, og angriper ikke folk ved reiret.

Dersom fuglene ikke ser gjenskinn av vegetasjon i vinduet, vil de neppe kollidere med det. En metode er å henge et nett eller noe foran vinduet slik at fuglene ikke oppfatter ruta som en fluktvei. En enklere løsning er å feste en silhuett av en spurvehauk på vinduet. Disse silhuetten ser ut til å skremme unna fuglene slik at mengden kollisjoner avtar. Silhuetten får du bl. a. tak i fra NOF's firma Natur og Fritid (adresse: se side 22 i bladet).

Hvilke individer overvintrer?

Hei!

Jeg har hørt at svarttrosten er en trekkfugl, men at det ofte blir en ungfugl igjen for å "passe på" området hvor de holder til. Er dette sant?

Maren, Oslo

Nei, det er faktisk omvendt, både for svarttrost og for mange andre trekkfugler som overvintrer sør for snødekket. Det er de gamle hannene som helst prøver å overvintrer, mens hunner og de fleste ungfugler i større grad trekker sørover. De gamle hannene forsøker å holde på sine leveområder (territorier), eller legge beslag på nye områder

Foto: Roar Solheim.

så tidlig på våren som mulig. De som overvintrer får førstevalget på leveområder, og de er som regel de første som klarer å skaffe seg en make og legge egg. Det er vist at de fugleparene som starter

Spørsmål og svar

Hvis du lurer på noe om fuglekasser, fugleføring eller fuglens liv, så ta kontakt med Fuglevennen. Vi i redaksjonen forsøker å gi svar og råd. Svarer denne gangen er Roar Solheim.

tidligst med eggleggingen, har størst sjanse til å få sine unger til å leve opp. Det er ingen fugler (eller andre dyrearter for den saks skyld) hvor noen individer "holder av" områder eller ressurser for andre. Alt skjer i dyrenes egeninteresse.

Når fuglene graver seg ned i snøen

På skitur i vinterferien en av de første dagene av mars fikk jeg "støkt opp" fire mørke, litt store fugler, kanskje omtrent som en due i størrelse. Jeg skvatt forferdelig, jeg også. Jeg tror de hadde gult nebb. Fuglene satt altså gjemt i snøen i hver sin dype grop. Det så ut til at de hadde holdt til der en stund, for det lå avføring i bunnen av gropene. Den var gyllen og nokså fast, med litt avlange "korn". Dette skjedde i skogsterreng ca 600 moh i midtre Buskerud. Jeg har ikke sett slike fuglegroper før. Hva var det jeg så?

Britt

Det høres ut som om du kan ha skremt opp fire orrfugler, selv om de ikke har gult nebb. Det er nemlig helt mørkt (svart). Skogshøns som orrfugl, lirype og fjellrype graver seg ofte ned i løs snø om vinteren.

Foto: Roar Solheim.

Her har ei lirype gravd seg ned i snøen (gropa helt bakerst). Morgen etter har den brøytet seg opp, gått et stykke i løssnøen, og så har den lettet (vingeslagsmerkene). Nede i selve dokkgropa ligger natteekskrementene igjen og avslører hvilken fugl som har ligget her.

Men også små fugler som gråsisik kan grave seg ned i snøen i kulda. Slik ligger de gjennom natta, helt skjult og isolert mot kulda. Mens det kan være 20-30 kuldegrader i lufta over snøen, kan det være nesten ned mot null grader nede i snøen. I tillegg er fuglene kamuflert slik at rovpattedyr, ugle og rovfugler ikke oppdager dem. Om morgenen dukker de fram fra snøen igjen for å finne mat. Hvis du da kommer gående på ski rett på en slik nattplass, kan fuglene bli skremt slik at de flyr rett opp fra snøen. Du er ikke alene om å bli skremt når snøen plutselig eksploderer mellom skituppene i et kav av virvlende vinger! Adferden kalles å gå i dokk, og gropene etter fuglene kalles dokkgroper. Nede i disse dokkgropene ligger det vanligvis en haug ekskrementer hvis fuglen har ligget der hele natta.

Velg godt fuglefôr

Med høsten kommer tiden for å kjøpe fuglefôr. Hvis du bor i en by eller et litt større tettsted, har du som regel flere forskjellige matvarebutikker å velge blant. Besøker du alle butikkene vil du raskt se at de har ulike merker og typer av fuglefôr å tilby. Hvilken av disse typene bør du velge? Fuglevennen besøkte seks ulike butikkjeder, og her er hva vi fant.

De vanligste fortypene er meiseboller, 250 grams poser med usaltede peanøtter (jordnøtter), og 1 kilos poser med villfuglfrø.

Meisebollene selges i poser med fire eller seks små boller, eller som halvkilostore enkeltboller. Foruten disse fortypene fant vi også en stor konge som var fylt med fett og frø (bildet til høyre). Denne var absolutt den dyreste fortypen (kr 26,90 pr stk). I tillegg varierte konglene i størrelse fra små til noen som var omtrent tre ganger så store, uten forskjell i prisen. Dette var den desidert dårligste fortypen, og er ikke å anbefale.

Meiseboller, nøtteposer og villfuglfrø tilbys av flere produsenter.

Fotografert: Roar Solheim.

Fuglevennen fant merkene Best Friend, Harlem Food, Peddy, PetPal, Smart Fugl og Snadder. Alle disse merkene og fórtypene

ble tilbudt til omtrent lik pris per enhet (se over), fra kr 9,50 til kr 12,90. Prismessig var det følgende lite å hente på å skille mellom

merkene, men kvaliteten var det derimot desto større forskjell på. Dette bør du se etter:

Meiseboller

Lukt på fuglefóret. Meiseboller skal ikke lukte harskt fett, og helst

bør de lukte av jordnøtter. Hvis bollen smuldrer når du klemmer lett på den, er den ikke bra. Mye korn og mais er billig og dårlig

full - bollen bør inneholde knuste jordnøtter og lyse solsikkefrø eller solsikkekjerner.

Fuglenøtter

Jordnøtter til fugl skal være ferske. Lukt på nøttene. Lukter de harskt, bør du ikke kjøpe denne typen. Tygg på nøttene. Mye nøtter er lettere å hakke i for fuglene i kulda enn harde, tørre nøtter. Hvite nøtter uten brun hams er også lettere å spise, derfor bør du velge slike. Kjøp et fórbursbur av metallnetting, og hell nøttene oppi dette. Hvis du henger dem ut i plastnettet de selges i, vil skjærer og ekorn lett stikke avsted med alt innhol-

det. Knuste nøtter er også bra for fuglene - de er enda lettere å spise av enn hele nøtter.

Fornett for meiseboller og nøtter.

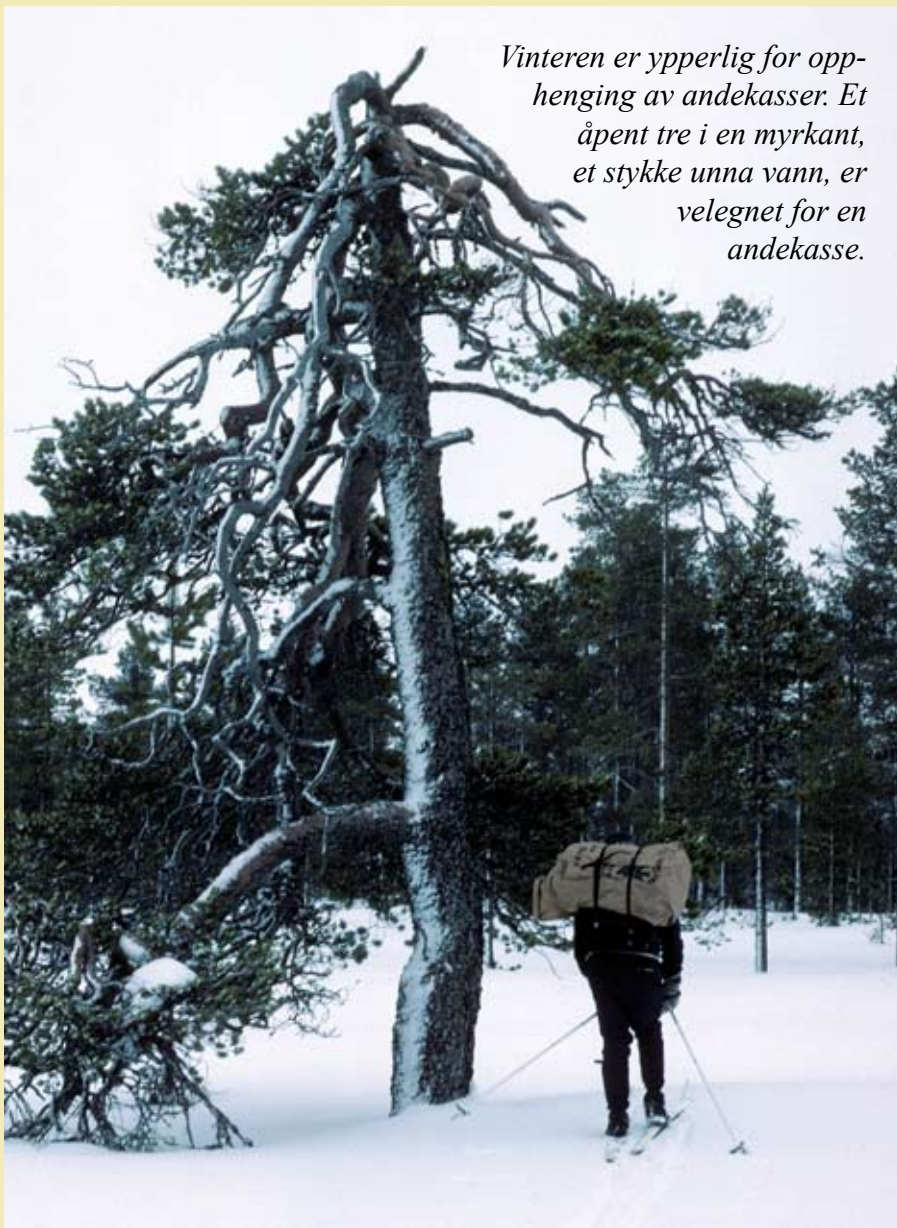
Best i test

Både for meiseboller og for nøtteposer skilte **Peddy** seg ut som fuglefóret med best kvalitet. Bare Peddy-meisebollene inneholdt knuste jordnøtter, og luktet tydelig av nøtt og ikke harskt fett. Bollene var harde, mens noen av de andre merkene smuldret opp da de skulle tas ut av posen for sjekking og fotografering. Også jordnøttene av merket **Peddy** luktet og smakte best, og det til tross for at disse nøtteposene hadde ligget lagret i to år før sammenligningen med de to andre merkene!

Tid for andekasser

Vinteren er ypperlig for opphenging av andekasser. Et åpent tre i en myrkant, et stykke unna vann, er velegnet for en andekasse.

Kvinanda hekker både i naturlige trehull (under til venstre) og i fuglekasser (under til høyre).

Fotografier: Roar Solheim.

At ender hekker inne i hule trær og fuglekasser er overraskende for mange. I Norge har vi tre andearter som hører med til de hullrugende fuglene. Kvinand, lappfiskand og laksand bruker gamle svartspett-hull, og tar også til takke med ei stor og romslig fuglekasse.

Et fint fugleprosjekt i mørke vintermåned er å lage fuglekasser til de hullrugende endene. Ved innsjøer og langs elver kan det være ei andekasse som mangler for at de hullrugende endene skal slå seg ned. Kassene bør henge tre til fire meter oppe i et tre, gjerne vendt mot vann, men ikke helt tett ved vannet. Det kan faktisk være litt farlig hvis ugler og andre hullrugende fugler tar i bruk kassene. Hvis fugleungene er uheldige, kan de havne i vannet på sin første flygetur.

Endene bygger ikke reir. Derfor bør det være et tykt lag av flis i bunnen av kassa (10 cm eller mer). Under verpingen napper hunnanda dun fra kroppen som hun legger rundt eggene. Når ei and forlater eggene for å spise eller gjøre fra seg, dekker hun vanligvis eggene med disse dunene for at de skal holde varmen og være skjult.

Andekassene må settes opp i god tid før isen går fra vann og elver, gjerne i mars måned. Endene kan ta i bruk kassene det første året de settes opp, men det ser ut til at kassene lettere tas i bruk etter at de har hengt oppe et år. Hvis kvinanda først har etablert seg ved et vassdrag, så øker bestanden raskt hvis det settes opp nye kasser. Kassene benyttes gjerne flere år på rad av den samme hunnfuglen. Mye tyder på at unger som er vokst opp i et område vender tilbake til den samme plassen.

Andekasser kan settes opp med et par hundre meters mellomrom. Det er lite som tyder på at endene hever store territorier rundt kassene. Laksanda trives best ved rennende vann, og det er i slike områder en normalt får laksanda til å hekke i kasser.

Overraskende nok kan både kvinand og laksand hekke langt fra vann. Kasser som er hengt opp med tanke på ugler og andre hullrugere langt inne i skogen kan bli okkupert av begge disse artene.

I Stange kommune på Hedemarken ble ei kasse som hang ca. 1,5 kilometer fra nærmeste vassdrag inne i furuskog tatt i bruk av laksand. Kassa ble kontrollert tre år på rad med laksanda på plass. Sannsynligvis var det samme fuglen som trivdes så langt inne på skogen at den oppsøkte denne litt spesielle hekkeplassen år etter år. Andungene blir klekt omtrent samtidig, og mora får ungene ut av kassa ved å lokke på dem. I løpet av noen minutter hopper eller kravler ungene ut av kassa og søker bort til mora si. Så starter en farefull ferd gjennom skogen. Andemor kan holde stor fart, og det er utrolig at ungene klarer å henge med i den kupert skogbunnen. Det er nok ikke så sjelden at en liten andunge mister kontakt med de andre og må lete seg fram på egen hånd mellom høye planter og steiner.

En av Fuglevennes lesere fra Nordre Land i Oppland forteller at han en dag satt på verandaen sin. Da kom det pilende en liten andunge over plenen. Den oppdaget en liten dam som var anlagt i hagen. Andungen holdt seg i dammen noen uker til den var flyvedyktig.

Mål for andekasse
 høyde: 50-60 cm, bunnsider: 25 (-30) cm,
 taklengde: 35-40 cm, hull diameter: 10-12 cm,
 høyde til flygehull: 35 cm.

Denne uglekassa egner seg også ypperlig for laksand og kvinand. Det er åpent foran kassa, slik at endene lett kan fly inn til reirhullet.

Ringmerking har vist at laksender ofte hekker i samme kasse flere år på rad, til tross for at de blir håndtert av mennesker og kontrollert. De nyklekte laksandungene (bildet under) er brune med tydelig fiskandnebb.

Oppunder taket i denne løa hekket en laksand på en slags plattform. Hunnen ble fanget og ringmerket (bildet under). Da løa ble undersøkt fire år senere, var den samme hunnen på plass. Trolig hadde hun hekket der hvert år i mellomtiden.

Fotografier: Roar Solheim

Når endene ikke vil møtes .....

Hos mange andearter ”snylter” hunnene på hverandre ved å legge egg i andres reir. Oppførselen virker kanskje underlig, men den har en biologisk forklaring. Ved å legge egg i flere reir, øker andehunnen sjansen for at i alle fall noen av hennes unger skal overleve. Det er nemlig mange andekull som blir spist av rovdyr før eggene klekkes.

Også de hullrugende endene driver med slik ”reirsnylting”. Flere laksender kan verpe i samme kasse. Det samme kan kvinendene. Men det ser ut til at endene har vanskelig for å se hvilken art som alt har startet å verpe i et hull. Den som har satt opp kasser for ender oppdager nemlig snart at både laksand og kvinand kan legge egg i samme kasse. Det er faktisk ganske vanlig å finne blandingskull i kassene. Samtidig kan det være tomme kasser i nærheten. I enkelte kasser kan endene legge opp til 15 – 20 egg uten at det er dun og fjær i kassene. Da er det flere fugler som legger egg i disse kassene. Hvorfor endene kan legge masse egg i en kasse uten at disse blir ruget vet vi ikke. Kanskje blir mengden egg plutselig så stor at ingen hunner vil ruge på dem.

I reiret over har kvinand lagt 2 blågrønne egg, mens laksand har lagt 4 gulhvite egg. Det lille, hvite egget er lagt av en skogdue, trolig før endene startet å verpe. Til venstre har kvinand og laksand verpet hvert sitt egg i et kaiereir. Under har (minst) to kvinandhunner verpet 18 egg i en andekasse.

Kvinand og laksand har ulik ruge-tid. Derfor ser det ikke ut til at det blir blandingskull av disse to artene. Men i Nord-Norge er det lappfiskand og kvinand som kan verpe i hverandres kasser, og hos disse artene ser det ut til at eggene klekkes samtidig. Fra Pasvikdalen er det sett kvinender med unger av både kvinand og lappfiskand på slep.

Hvem er jeg?

Denne lappfiskand hannen (over) kurtiserer en kvinand hunn (oppe til høyre). En kvinand hann prøver også å beile til hunnen, men lappfiskanda er tydeligvis tøffere, og holder ham på avstand. Kun når lappfiskanda dykker, klarer kvinandhannen å nærme seg hunnfuglen. Straks lappfiskanda dukker opp igjen, blir kvinandhannen jaget vekk.

Trolig har denne lappfiskanda blitt klekket ut i et kvinandkull. Med en kvinand som mor, oppfatter han seg selv som kvinand, og kurtiserer dermed feil art. En lappfiskand hunn vil han oppfatte som en ukjent art.

Fuglevenner

Luftig Stokkand i hagen

Fotografier: Trond Vidar Vedum.

Kjøttmeis, gråspurv og stær er fuglearter vi forbinder med hus og hage. Kanskje bygger skjæra et fint kvistreir i et tre i hagen.

Reidar Skjøsberg som bor på Ilseng i Stange kommune i Hedmark, følger interessert med på fuglelivet i hagen. Sommeren 2005 fikk han et uventet fuglebesøk. En dag han kikket ut av vinduet, oppdaget han at ei stokkand hadde slått seg ned i hagen.

Stokkanda legger vanligvis reiret sitt nær vann og vassdrag, gjerne godt gjemt på bakken inne i høyt gress. En sjelden gang kan den ta i bruk gamle kråke- og skjærereir i trær som underlag for eggene sine. Hos Reidar Skjøsberg på Ilseng var det nesten det som skjedde. Foran verandaen har Reidar et flott espalier av villvin (en klatreplante). På toppen av espalieret, oppe på et tynt lag av greiner, oppdaget Reidar at ei stokkand hadde slått seg til. I et fint reir med masse myk andedun lå stokkandhunnen og ruget på eggene sine.

Reidar og kona turte nesten ikke å bruke verandaen sin i frykt for at stokkanda skulle forlate eggene. Men stokkandhunnen ble etter hvert svært fortrolig med dem som bodde i huset.

Å bygge reir og legge egg på toppen av et espalier er tydeligvis en risikofylt sport, for ved et par anledninger fant Reidar andegg som hadde falt gjennom underlaget og ned på bakken. Utrolig nok var de ikke knust, og Reidar la eggene på plass igjen. En dag oppdaget han at alle eggene hadde ramlet ned og stokkanda var borte. Stokkanda hadde mislykkes med rugingen dette året.

Stokkandhunnen kommer for å legge seg til å ruge (over). Men de tynne kvistene i klatreplanten er i tynneste laget. Ole Mads Øvergaard (til høyre) hjelper til med å sikre reirbunnen.

Overraskelsen var derfor ekstra stor i mai 2006. En dag oppdaget Reidar at stokkanda var på plass igjen på nøyaktig samme sted som sommeren før, på toppen av espalieret. På nytt var eggene i ferd med å forsvinne gjennom kvistene og ned på bakken. Da tok han kontakt med fuglevenner i området. Ole Mads Øvergaard troppet opp og monterte et gulv under reiret for å hjelpe den dristige stokkanda.

Møt toppmeisen

- skogens "punker"

Brun til brungrå rygg, vinger og stjert, jevn farge.

Markert topp med svarte og hvite fjær.

Tynn svart strek gjennom øyet, streken bøyer av bak øret nedover mot strupen.

Stor, svart strupeflekk, svært markert og tydelig.

Hvis du bor sør for Namdalen og har eldre barskog i nærheten av fuglebrettet, da har du mulighet til å få besøk av barskogens mest karakteristiske meis. Toppmeisen er nemlig ikke til å ta feil av. Både utseende og lyder er helt spesielle. I tillegg gjør den mye av seg. Den opptrer på mange måter som barskogens egen ”punker”, med frisyre og det hele.

Toppmeisen liker seg best i eldre furuskog og barblandingsskog, gjerne der hvor trærne er dekket med lav. Rene granplantinger ser den derimot ikke ut til å være særlig interessert i. Den hakker selv ut reirhull i trær. For å klare dette må den finne en godt morken stubbe. Slike er ikke alltid lett tilgjengelige, og toppmeisen tar derfor gjerne i bruk meisekasser der slike tilbys.

Lik flere av skogsmeisene er toppmeisen lite sky. Hvis du står i ro,

Foto: Roar Solheim.

kan den gjerne komme på få meters hold. Men hvis den begynner å ”kjeft” tett rundt deg en vårdag i skogen, er det sannsynlig at du har kommet for nær reirtreet dens.

På nært hold ser en tydelig at toppmeisen har varmt nøttebrune øyne - en riktig skjønnhet! Til tross for at den her har lagt fjærtoppen bakover, er det tydelig å se at fjærene utgjør en topp.

Foto: Villen Vedeler.

Lyden som vanligvis avslører toppmeisens nærvær, er et rullende ”pjerrerrerrerrerritt” (eller enklere ”prrrrrrrrritt”).

Selv om toppmeisen er daglig gjest i skogen rundt forplassen din, er det ikke dermed sagt at den automatisk kommer på besøk. Det kan se ut til at den er ”kresen” og helst foretrekker skogsinsekter. Kommer den først til fuglebrettet, så er det helst fett og talg den er ute etter. Forsøk å smøre nyretalg eller Delfia matfett på trestammer og greiner. Da kan det hende at både toppmeis og trekryper lar seg lokke som forplassgjester.

Fuglekasser i Grønn Barneby

”Heller fuglekasser en vedstykke” tenkte Tore Joten, og slik ble det. I stedet for å kappe ved, mente han det var bedre å bruke tida til noe som kunne komme både fugler og unger til gode. Dermed var prosjektet i gang.

Tore Joten er miljøterapeut ved Nesttun Dagsenter i Bergen. Det var her han satte ideen ut i livet i 2003, men kasseproduksjonen startet smått allerede i 2002. Etter at produksjonen av fuglekasser var kommet i gang, ble han kontaktet av Naturvernforbundet i Bergen, som også ønsket å ta del i dette prosjektet. Da Bergen kommune kom med i prosjekt *Grønn Barneby* året etter, fattet også de interesse for fuglekassene, og støttet opp med økonomisk bidrag. Alle barnehager og barneskoler i Bergen

Foto: Knut Langøen.

Tore Joten og Ole Eriksen (til høyre) med en liten del av alle fuglekassene som har blitt snekret ved Nesttun Dagsenter (bildet over). Under gir de to veiledning til fire interesserte skoleelever som skal snekre sammen sine egne fuglekasser.

Foto: Karstein Erstad.

fikk informasjon om prosjektet, og mulighetene til å bli med.

Når en skoleklasse eller barnehagegruppe vil starte med fuglekasser, reiser de til Nesttun Dagsenter. Her får de enten ferdige fuglekasser, eller de kan sette sammen kassene selv under kyndig veiledning. Så får de vite hvordan kassene bør henges opp, og hvordan de kan følge med på utviklingen i kassene.

For ikke å gjøre kassearbeidet vanskelig, har Joten satset på å lage en meisekasse med innflyvingshull på 32 mm. I Bergensregionen er det blåmeis og svarthvitfluesnapper som dominerer i disse kassene. Det lages også stærkasser, men disse kan være tyngre å henge opp, så for de minste barna går det mest i meisekasser. Antall utdelte kasser taler sitt tydelige språk om prosjektets popularitet. Våren 2006 ble mer enn 1000 fuglekasser fordelt! Samlet er det nå produsert omkring 3100 kasser siden prosjektet start-et, med omtrent lik fordeling på antall stærkasser og meisekasser. Med denne farten får kanskje Bergen snart ry som "Fuglekassebyen"?

Blåmeis - Bergens nye byfugl?

Foto: Roar Solheim.

Foto: Marit Kalgrat.

Marry Kelmendi i sjette klasse ved Rong skole (over) er spent på om det har kommet leieboere i fuglekassa. Ole Martin Haugetun og Petter Nordtveit (under) har alt konstatert at det er åtte egg i deres kasse.

Foto: Marit Kalgrat.

Finnes det kolibrier i Norge?

Foto: Jørn Thollefson.

Kolibrier spiser nektar, men er aldri sett i Norge eller Europa. De finnes bare på det Amerikanske kontinentet.

Foto: Thor Ostbye.

I sommer og høst har mange meldt om at de har sett kolibrier i Norge. Noen har til og med klart å fotografere det de har sett, og bildene i avisene har talt sitt tydelige språk. Det er store mengder av en liten, dagaktiv nattsommerfugl som har kommet på besøk. Den heter *dagsvermer* (bildet til høyre), og trekker av og til helt til Norge fra Sør-Europa. I Norge finnes flere andre arter i denne sommerfuglgruppen som kalles *tusmørkesvermere*. De kan stå stille i lufta foran en blomst og suge nektar med en lang sugesnabel. Kolibrier suger nektar fra blomster akkurat på samme måte, så det er ikke så rart at svermerne kan forveksles med slike fugler. Men de nektarspisende kolibriene er *aldri* funnet i Europa, så her er konklusjonen helt klar - det er svermerne som spiller oss et puss.

Foto: Thor Ostbye.

Dagsvermeren (over) er en sjelden trekkgjest i Norge. Den er en dagaktiv tusmørkesvermer. Maurerhvermeren (under) formerer seg hos oss. Den flyr om natta.

Foto: Roar Solheim.

Kattugla ble reddet fra pipa

I vår fikk Eli Flageborg og Frode Solvang I Deknepollen i Sogn- og Fjordane et uvanlig kattuglebesøk. Ugla forvillet seg nemlig ned i pipa! Til tross for at de hadde fyrt i ovnen i 10-15 timer, gikk det bra med ugla, som lå i sotrom-

met lavere ned enn ovnsrøret. De hørte lyder fra pipa i et døgn før de forsto at noe måtte være i pipa. Overraskelsen var naturlig nok stor

da en fortumlet kattugle kikket ut fra sotluka. Den ble sluppet bak huset, og åpningen i pipa ble tettet med netting.

Mine fuglesider

Hvordan blir jeg fugleforsker?

Jeg er en ivrig hobbyornitolog på 10 år. Jeg tror jeg er skapt for å like fugler, og jeg har bestemt meg for å bli fugleforsker. Det har jeg gjort siden jeg var fem år. Jeg lurer på hvilken utdanning du må ha for å bli fugleforsker? Jeg har tegnet to vipere som står og sover.

Hilsen

Synne S. Gundersen, Levanger

Kjære Synne,

takk for flott vipetegning og et interessant spørsmål. Det er spennende at du er så interessert i fuglene at du har lyst til å bli fugleforsker. Men spørsmålet ditt har jeg lyst til å svare på todelt. Hvis du vil utdanne deg slik at du kanskje kan få en jobb som fugleforsker når du blir voksen, må du vanligvis ta en universitetsutdanning. Du må lære ikke bare om fugler, men om både planter og dyr, og om biologi generelt. I dag må de fleste som ønsker seg en forskningsjobb også ta en doktorgrad. Det betyr at de må gjennomføre et spesialstudie på ett emne etter at de er ferdige med hovedfag ved et universitet.

Den andre siden av svaret er at du allerede kan utvikle deg som fugleforsker selv mens du går på skolen. Det aller viktigste hjelpemiddelet ditt da, er at du er flittig til å skrive ned det du ser og opplever. Skaff deg en notatbok, og skriv ned dato og hvor du er når du ser noe spennende. Hvilke fugler ser du på foringsplassen dag for dag gjennom vinteren? Endrer mengden og artene seg med været (mildt, regn, snø osv.)? Hvis du setter opp fuglekasser, så gi hver kasse et eget nummer, og skriv ned hva du ser i kassen hver gang du besøker den. Etterhvert vil notatene dine gi deg mulighet til å se sammenhenger du ikke oppdaget idet ting skjedde. På denne måten kan du utforske fuglene selv om du ikke ender opp med en utdanning akkurat innen dette feltet. Lykke til videre!

Red. Roar

*Min fugleside er siden hvor du kan fortelle om dine opplevelser, sende inn tegninger, bilder, kommentarer og annet. Send inn til *Fuglevennen*.*

Notatboka (under) er fugle- og dyreforskerens viktigste hjelpemiddel. Her har jeg tegnet en enkel feltskisse av en hvitryggspett som satt på undersiden av ei grein mens den beveget seg bakover.

Fugletegninger fra fuglevenner

Foruten vipene fra Synne Gundersen har *Fuglevennen* fått flere andre fugletegninger. Her er to av dem. Andreas Vågen i Trondheim har tegnet en dompap hann (til venstre). Uglene inspirerer tydeligvis mange, for det har kommet flere tegninger av disse fuglene. Kattugla lengst til venstre er det Ingrid Gjerde fra Erdal som har tegnet. Hun er 7 år og går i klasse 3A på Vestre Vardane skole.

Takk for tegninger!

Med Norsk VinterFuglatlas i bokhylla går du vinteren lyst i møte!

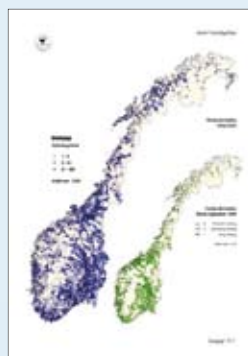
“*Et must for bokhylla!*” er anmelder Stein Byrkjelands klare formaning til alle fuglevenner i anmeldelsen av Norsk VinterfuglAtlas. Han konkluderer videre at denne boka bør du ha i bokhyllen, sammen med Norsk Fugleatlas fra 1994 som dekker hekkeutbredelsen til Norges fugler. Følger du Byrkjelands oppfordring bør du skynde deg å sikre deg atlasene du mangler før introduksjonsprisene går ut ved årsskiftet.

Flott julegavetips!

Boka på 480 sider følger malen og formatet til Norsk fugleatlas. Nesten 200 arter har hver to sider med tekstomtale, et flott fotografi av arten fra norsk vintermiljø, og stort vinterutbredelseskart med 10x10km ruter ved siden av kart med hekkeutbredelsen fra Norsk fugleatlas.

Bokverket setter punktum for Norsk Ornitologisk Forenings VinterAtlasprosjekt. I boka finner du mer enn kart! Dette har blitt et flott verk som forteller deg alt fra hvor kjøttmeisa er vanligst vinterstid til hvordan lavskrika kan overleve vinteren i områder som jevnlig har 30-40 kuldegrader.

Boka har hatt sin egen bildekomité som presenterer bilder av våre vinterfugler tatt i norsk vintermiljø, der “NOF-venner” har stilt med bilder vederlagsfritt.

Introduksjonspriser!

Norsk VinterfuglAtlas **Kr 398 (kr448)**
VinterfuglAtlas+Hekkefuglatlas **Kr 698 (kr896)**

Introduksjonstilbudet gjelder inntil 31.12.2006, deretter vil prisene som står i parentes gjelde.

Norsk fugleatlas

Hekkefuglenes utbredelse og bestandsstatus i Norge

Den første atlasboka fra 1994. Boka presenterer utbredelsen til de norske hekkefuglene slik det ble kartlagt i atlasprosjektet 1977-1989, og står fortsatt som hovedverk for det vi vet om Norges hekkefugler i dag. Restopplaget skrumper, benytt sjansen nå om du mangler boka!

Fuglevennen

www.fuglevennen.no

Fuglevennen er bladet for deg som er opptatt av fuglene i nærmiljøet. I *Fuglevennen* vil du få gode tips om fuglekasser, fuglefôring, samt lese om spennende fakta både om fugler, pattedyr, insekter, planter og annet som du kan treffe på i naturen. Er det noe du lurer på om fugler kan du spørre redaksjonen i *Fuglevennen*.

Fuglevennen utgis av Norsk Ornitologisk Forening, i samarbeid med Agder Naturmuseum og Botanisk Hage, Høgskolen i Hedmark, og Nettverk for miljølære.

Fuglevennen kommer ut med to nummer i året, ett om våren og ett om høsten. Abonnement koster kr. 90,- pr. år. Alle spørsmål og henvendelser vedrørende abonnement, samt stoff til *Fuglevennen*, sendes til:

**Fuglevennen, Norsk Ornitologisk Forening,
Sandgata 30B, 7012 Trondheim**

telefon: 73 52 60 40   telefax: 73 52 40 90.

e-post: fuglevennen@birdlife.no

Redaksjonen i *Fuglevennen* består av:

Roar Solheim (Ansvarlig redaktør; Agder Naturmuseum og Botanisk Hage)

Trond Vidar Vedum (Høgskolen i Hedmark)

Magne Myklebust og Morten Ree (Norsk Ornitologisk Forening)

Samarbeidspartnere

Høgskolen i Hedmark

Høgskolen i Hedmark har nesten fire tusen studenter fordelt på fem studiesteder. Hedmark har en av landets største lærerutdanninger med et sterkt naturfagmiljø. Naturfag fordypning, uteskole, natur- og gårdsbarnehager er noen av studiene ved lærerutdanningen. Studentener som velger naturfag fordypninger får tilbud om studier og forskningsoppgaver på fuglelivet. Ved andre avdelinger ved høyskolen tilbys blant annet bioteknologi, miljøbioteknologi, miljøforvaltning og utmarksforvaltning. – www.hihm.no

Agder Naturmuseum og Botanisk Hage

Agder naturmuseum er et naturhistorisk museum som ligger i Kristiansand. Museet arbeider med zoologi, botanikk og geologi, hovedsakelig fra Agder-regionen. Museet utgir årbok og rapporter, lager utstillinger, lager ekskursjoner i naturen og har egen skolepedagog med spesielle tilbud til barn og unge.

– www.museumsnett.no/naturmuseum

Nettverk for miljølære

Nettverket er et samarbeid mellom skoler, miljøvernforvaltningen, forskningsinstitusjoner og frivillige organisasjoner - en møteplass hvor skolen både kan hente ut informasjon, og også selv levere egen informasjon som kan komme fellesskapet til nytte.

– www.miljolare.no

